

*Krystyna Kowalik-Bańczyk**

Wpływ prawa wspólnotowego na stosowanie krajowego prawa karnego

Prawo karne tradycyjnie postrzegane jest jako dziedzina nieobjęta przedmiotem zainteresowania prawa wspólnotowego. Jednak analiza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (dalej ETS lub Trybunał) wskazuje, iż pogląd taki nie jest w pełni prawdziwy. Z tego względu, opracowanie niniejsze stanowi próbę przedstawienia wpływu prawa wspólnotowego na stosowanie krajowego prawa karnego, zarówno materialnego, jak i procesowego. Przedmiotem analizy nie jest natomiast dorobek III filaru Unii Europejskiej, czyli postanowienia zawarte w art. 29 do 42 Traktatu ustanawiającego Unię Europejską (dalej TUE) oraz akty prawa wtórnego wydane na ich podstawie, a dotyczące współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych.¹ W niniejszym artykule nie będzie badana ani kwestia współpracy operacyjnej, ani ewentualnej harmonizacji przepisów procesowych lub materialnych prawa karnego poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej. Nie są też badane ewentualne działania prawodawcze podejmowane przez państwa członkowskie. Szerzeg autorów, analizując wpływ prawa wspólnotowego na prawo karne, bierze pod uwagę przede wszystkim aspekt związany z tworzeniem prawa krajowego celem wykonania prawa wspólnotowego,² zwłaszcza z wpro-

* Dr Krystyna Kowalik-Bańczyk – adiunkt w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, wykładowca w Europejskiej Wyższej Szkole Prawa i Administracji w Warszawie, stały współpracownik Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego.

¹ Por.: W.Czapliński, *Obszar wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości*, Warszawa 2005, *Obszar wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości Unii Europejskiej. Geneza, stan i perspektywy rozwoju*, red. F.Jasiński, K.Smoter, Warszawa 2005.

² J.A.E.Vervaele, *The Europeanisation of Criminal Law and the Criminal Law Dimension of European Integration*, „European Legal Studies”, Research Papers in Law, no. 3/2005, College of Europe, Bruges, s.3.

wadzeniem skutecznych, efektywnych i odstraszających sankcji.³ Taka analiza pozostanie jednak poza zakresem zainteresowania autorki. Przedstawiony będzie jedynie wpływ, jaki istniejące prawo wspólnotowe może wywierać na istniejące krajowe prawo karne.

Uwaga autorki zostanie skupiona wyłącznie na I filarze Unii Europejskiej, czyli na prawie wspólnotowym. Odwołania dotyczą jedynie Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (dalej TWE)⁴ oraz różnych aktów prawa wtórnego wydanych na jego podstawie przez instytucje wspólnotowe (przede wszystkim dyrektyw i rozporządzeń). Dokładniej, przeanalizowany zostanie wpływ tych przepisów, od 1 maja 2004 r. obowiązujących na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na zagadnienie stosowania krajowego prawa karnego. Rozważone zostaną: kompetencje Wspólnot do regulacji zagadnień prawa karnego, zakres wpływu prawa wspólnotowego na prawo karne, charakter tego wpływu w zależności od rodzaju aktu prawa wspólnotowego, z którego wynikają określone normy, orzecznictwo sądów wspólnotowych (głównie Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich) obrazujące wpływ na stosowanie krajowego prawa karnego. Wreszcie przedstawione zostaną orzeczenia, w których pojawiły się zagadnienia gwarancji procesowych dla stron oraz problemy z zakresu wykorzystywania pewnych środków dowodowych, które miałyby wynikać z prawa wspólnotowego. Na koniec zasygnalizowany zostanie problem

³ A.Grzelak, *Unia Europejska a prawo karne*, Warszawa 2002, s.99, 107; M.Król-Bogomilska, *Kary pieniężne w prawie antymonopolowym*, Warszawa 2002, rozdział IV; H.Sevenster, *Criminal Law and EC Law*, „Common Market Law Review”, no. 29/1992, s.39; M.Delmas-Marty, *The European Union and Penal Law*, „European Law Journal”, vol. 4, no. 1/1998, s.87, R.Guldenmund, C.Harding, A.Sherlock, *The European Community and Criminal Law w: Criminal Justice in Europe. A Comparative Study*, eds. P.Fennell, C.Harding, N.Jörg, B.Swart, Oxford 1995, s.115. Istnieją dwa akty wtórnego prawa wspólnotowego, w których przewidziany jest wprost obowiązek ustanowienia sankcji o charakterze karnym: dyrektywa 91/308/EWG w sprawie uniemożliwienia korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy, O.J., L 166, 28.06.1991, s.77 oraz dyrektywa 2002/90/WE definiująca ułatwianie nielegalnego wjazdu, tranzytu i pobytu, O.J., L 328, 5.12.2002, p.17. Przy ustalaniu sankcji za naruszenie prawa wspólnotowego ustawodawca krajowy powinien opierać się na tzw. zasadzie asymilacji, tzn. przewidywać takie same sankcje, jak za analogiczne czyny zakazane w prawie krajowym – por.: S.White, *Harmonisation of criminal law under the first pillar*, „European Law Review”, no. 31/2006, s.84, zasada ta została po raz pierwszy określona w sprawie 68/88 Komisja przeciwko Grecji, Zb. Orz. 1989, s.2965.

⁴ Pominięty zostanie Traktat ustanawiający Wspólnotę Energii Atomowej – istnienie tej drugiej Wspólnoty powoduje, że często zamiast o Wspólnocie w liczbie pojedynczej mówi się o Wspólnotach Europejskich.

wymiaru kary w zgodzie ze wspólnotowymi zasadami proporcjonalności i niedyskryminacji.

Należy podkreślić, że sądy karne, tak jak wszystkie inne sądy w Rzeczypospolitej Polskiej mogą kierować pytania prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości na podstawie art. 234 TWE, jeżeli mają wątpliwości dotyczące wykładni lub ważności aktów prawa wspólnotowego.⁵ Większość omawianych orzeczeń została wydana w takim właśnie trybie.

1. Kompetencje Wspólnoty Europejskiej do regulacji prawa karnego w pierwszym filarze?

Zadaniem Wspólnoty Europejskiej jako takiej jest ustanowienie wspólnego rynku, unii gospodarczej i walutowej oraz urzeczywistnienie wspólnych polityk, wymienionych w TWE (art. 2 TWE). Nie ma zatem wprost nadanych kompetencji do regulowania zagadnień związanych z prawem karnym. Dodatkowo art. 5 ust. 1 TWE przewiduje, że Wspólnota Europejska może działać jedynie w granicach kompetencji wyraźnie jej przez Traktat przyznanych, co wyklucza samodzielne przyznanie sobie przez Wspólnotę kompetencji w sprawach karnych. Jedynym przepisem TWE, z którego wyprowadzane są ewentualne kompetencje do regulacji w zakresie prawa karnego jest, jak się podaje, art. 280 TWE, dotyczący ochrony finansowych interesów Wspólnoty przez nią samą i państwa członkowskie.⁶ Artykuł ten zawiera ogólny nakaz wprowadzenia przez państwa

⁵ Natomiast w obrębie III filaru, Rzeczpospolita Polska nie złożyła deklaracji akceptującej jurysdykcję ETS w zakresie odpowiadania na pytania prejudycjalne. Z tego powodu sąd okręgowy w Gdańsku skierował pytanie dotyczące oceny ważności przepisu polskiego KPK, implementującego decyzję ramową o Europejskim Nakazie Aresztowania, do Trybunału Konstytucyjnego (sprawa P 15/03).

⁶ Art. 280 TWE stanowi: „1. Wspólnota i Państwa Członkowskie zwalczają nadużycia finansowe i wszelkie inne działania nielegalne naruszające interesy finansowe Wspólnoty za pomocą środków podejmowanych zgodnie z niniejszym artykułem, które mają skutek odstraszcający i zapewniają skuteczną ochronę w Państwach Członkowskich. 2. Państwa Członkowskie podejmują takie same środki do zwalczania nadużyć finansowych naruszających interesy finansowe Wspólnoty, jakie podejmują do zwalczania nadużyć finansowych naruszających ich własne interesy finansowe. 3. Z zastrzeżeniem innych postanowień niniejszego Traktatu, Państwa Członkowskie koordynują swoje działania zmierzające do ochrony interesów finansowych Wspólnoty przed nadużyciami finansowymi. W tym celu organizują z Komisją ścisłą i regularną współpracę między właściwymi władzami. 4. Rada, stanowiąc zgodnie z procedurą określoną w artykule 251, po konsultacji z Trybunałem Obrachunkowym, uchwala niezbędne środki w dziedzinach zapobiegania nadużyciom finansowym naruszającym interesy finansowe Wspólnoty i zwalczania tych nadużyć w celu zapewnienia skutecznej i równoważnej ochrony w Państwach Członkowskich. Środki te nie dotyczą ani stosowania krajowego prawa karnego, ani krajowej administracji wymiaru sprawiedliwości

członkowskie regulacji, której celem ma być ochrona interesów finansowych Wspólnoty, zgodnie z wytyczną, że interesy Wspólnoty mają być chronione tak samo jak interesy finansowe państwa. Z treści artykułu nie wynika, czy mają one być chronione poprzez wprowadzenie regulacji o charakterze cywilno-, administracyjno- czy karnoprawnej.

Mimo tego, że Wspólnota nie ma praktycznie kompetencji prawodawczych w zakresie prawa karnego, istnieje niewątpliwy wpływ całego systemu prawa wspólnotowego na stosowanie prawa karnego w państwach członkowskich. Wyraża się to w różny sposób. Po pierwsze, prawo wspólnotowe zawiera cały szereg nakazów bądź zakazów skierowanych zarówno do państw członkowskich, jak i do podmiotów prywatnych związanych z terytorium tychże państw. W sytuacji ewentualnego konfliktu między przepisami prawa krajowego a prawem wspólnotowym, obowiązującą regułą kolizyjną jest tzw. zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego, powodująca wyłączenie stosowania przepisów krajowych, również tych o charakterze karnoprawnym.⁷ Po drugie, przepisy wspólnotowe zawierają też liczne uprawnienia dla podmiotów prywatnych. Regulacje krajowe, które pozbawiałyby podmioty prywatne tych uprawnień lub utrudniały korzystanie z nich (np. prawo do swobodnego przepływu kapitału) nie będą mogły być stosowane.⁸ Po trzecie, nawet w dziedzinach, które nie są objęte kompetencją wspólnotową (a do takich należy prawo karne),⁹ powinny być niekiedy uwzględniane zasady ogólne prawa wspólnotowego, takie jak zasada niedyskryminacji, proporcjonalności¹⁰ i inne. Po czwarte, głównie gospodarczy charakter przepisów wspólnotowych nie przesądza w żaden sposób, jakiego rodzaju sankcje winny stosować państwa człon-

ści.

5. Komisja, we współpracy z Państwami Członkowskimi kieruje corocznie do Parlamentu Europejskiego i Rady sprawozdanie w sprawie środków podjętych w celu wykonania niniejszego artykułu”.

⁷ R.Guldenmund, C.Harding, A.Sherlock, op.cit., s.109, podają przykłady orzeczeń: 121/85 Conegate przeciwko HM Customs and Excise Commissioners, Zb. Orz. 1986, s.1007, 34/79, R. przeciwko Henn and Darby, Zb. Orz. 1979, s.3795.

⁸ M.Delmas-Marty określa to jako „neutralizację prawa krajowego” w: *The European Union and Penal Law*, „European Law Journal”, vol. 4, no. 1/1998, s.90.

⁹ Dokładniej o tym obowiązku w zakresie spraw nieobjętych kompetencją wspólnotową: A.Frąckowiak-Adamska, *Obowiązek poszanowania prawa wspólnotowego w dziedzinach należących do kompetencji wyłącznych państw członkowskich*, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 3/2005, s.19-24.

¹⁰ M.Delmas-Marty, op.cit., s.96.

kowskie za ich ewentualne naruszenia.¹¹ Jeżeli będą to sankcje karne, to powinny być one stosowane w sposób zapewniający rzeczywistą skuteczność prawa wspólnotowego.

Skutkiem uwzględnienia norm prawa wspólnotowego przez sąd krajowy może być faktyczna depenalizacja i dekryminalizacja poszczególnych zachowań, stanowiących w świetle prawa krajowego czyny zabronione. Mając powyższe na względzie stwierdzić należy, że może zdarzyć się, iż do dokonania oceny prawnej danego stanu faktycznego konieczne będzie uwzględnienie norm prawa wspólnotowego.

2. Zakres wpływu prawa wspólnotowego na prawo karne

Dokonując oceny prawnej danego stanu faktycznego, sąd karny w niektórych przypadkach będzie musiał z urzędu uwzględnić przepisy prawa wspólnotowego. Przykładem może być teza zawarta w orzeczeniu 186/87 Ian Wiliam Cowan,¹² w którym ETS stwierdził, że: „*choć, co do zasady, przepisy karne oraz reguły postępowania karnego należą do kompetencji państw członkowskich,*¹³ Trybunał konsekwentnie uznaje, iż prawo wspólnotowe określa pewne ograniczenia dla tych kompetencji. Takie przepisy nie mogą prowadzić do dyskryminacji osób, którym prawo wspólnotowe gwarantuje prawo do równego traktowania lub ograniczać podstawowych swobód wspólnotowych” (§ 19). O konieczności uwzględnienia prawa wspólnotowego decyduje charakter sprawy zarówno z przedmiotowego, podmiotowego, jak i temporalnego punktu widzenia.

2.1. Aspekt przedmiotowy

Wspólnota Europejska nie ma kompetencji prawotwórczych w zakresie prawa karnego, jednak szereg stanów faktycznych może dotyczyć zagadnień leżących w kompetencjach prawotwórczych Wspólnoty, zarówno wyłącznych (np. unia celna), jak i dzielonych (np. ochrona środowiska), to zaś może mieć przełożenie na odpowiedzialność karną. Inaczej to przełożenie będzie wyglądało w przypadku norm prawa pierwotnego, a inaczej w przypadku prawa wspólnotowego wtórnego. Aby można było mówić o istnieniu takiego przełożenia na odpowiedzialność karną w przypadku norm prawa pierwotnego, konieczne

¹¹ A.Grzelak podaje, iż powinny to być sankcje analogiczne do sankcji stosowanych za podobne naruszenia prawa krajowego – op.cit., s.99 i nast., J.A.E.Vervaele, op.cit., s.4-5.

¹² 186/87 Ian Wiliam Cowan przeciwko Public Treasury, Zb. Orz. 1989, s.195.

¹³ W sprawie 203/80 Casati, Zb. Orz. 1981, s.2595 Trybunał stwierdził, iż „*nie należą one do kompetencji Wspólnoty*”.

jest stwierdzenie istnienia tzw. łącznika wspólnotowego. Natomiast w przypadku przepisów prawa wspólnotowego wtórnego istnienie takiego łącznika nie jest konieczne. W tym ostatnim przypadku należy rozróżnić jednak sytuację wprowadzenia regulacji o charakterze unifikującym (rozporządzenia) i harmonizującym (dyrektywy) prawa poszczególnych państw członkowskich.

2.1.1. Prawo pierwotne – sytuacje czysto wewnętrzne – brak łącznika wspólnotowego

Aby pierwotne prawo wspólnotowe mogło znaleźć zastosowanie do określonego stanu faktycznego, konieczne jest stwierdzenie występowania łącznika wspólnotowego.¹⁴ Prawo wspólnotowe pierwotne nie znajduje zastosowania do tzw. sytuacji czysto wewnętrznych, czyli sytuacji mających miejsce w obrębie jednego tylko państwa członkowskiego, gdy wszystkie elementy takiej sytuacji ograniczone są do jednego państwa.¹⁵ Jeżeli któryś z elementów sytuacji ma charakter transgraniczny, mówimy o istnieniu łącznika wspólnotowego. Transgraniczność nie jest synonimem występowania elementu „obcego”, „zagranicznego”. Rozumiana jest ona bowiem szerzej – polegać może na przykład na tym, że dochodzi do „przepływu” przez granicę państwa osób, towarów, usług bądź kapitałów. Przykładem szczególnym, w którym może pojawić się element transgraniczny, mimo że chodzi na przykład o obywatela polskiego w Polsce, są tzw. sytuacje powrotu, jeżeli w wyniku skorzystania ze swobody prze-

¹⁴ Przykładem sytuacji, w której nie jest konieczne ustalenie łącznika wspólnotowego celem zastosowania prawa wspólnotowego, jest sytuacja dyskryminacji ze względu na płeć w stosunkach pracowniczych – por.: art. 141 TWE. Podobnie w sytuacjach uregulowanych prawem wtórnym na podstawie art. 13 TWE – por.: R.Cholewiński, *Borders and Discrimination in the European Union* w: *Police and Justice Co-operation and the New European Borders*, eds. M.Anderson, J.Apap, The Hague, London, New York, 2002, s.94.

¹⁵ C-153/91 *Petit przeciwko Office national des pensions*, Zb. Orz. 1992, s.I-4973, § 8-9, R.E.Papadopoulou, *Situations purement internes et droit communautaire: un instrument jurisprudentiel à double fonction ou une arme à double tranchant?*, „Cahiers de Droit européen”, vol. 38, no. 1-2/2002, s.96 i nast.; N.N.Shuibhne, *Free Movement of Persons and the Wholly Internal Rule: Time to Move on?*, „Common Market Law Review”, no. 39/2002, s.731 i nast., K.Kowalik-Bańczyk, *Klauzula spraw czysto wewnętrznych – kurczący się obszar niestosowania prawa wspólnotowego w państwach członkowskich Wspólnoty Europejskiej*, „Przegląd Prawa Europejskiego”, z. 14, nr 3/2003, s.35.

pływu osób obywatel polski miałby być gorzej traktowany (dyskryminowany) niż obywatel polski, który z tego przepływu nie skorzystał.¹⁶

Dobrym przykładem sytuacji, w której Trybunał Sprawiedliwości nie dostrzegł elementu wspólnotowego, mimo iż ewentualne naruszenie prawa wspólnotowego było podnoszone przez powoda, jest sprawa C-299/95 Kremzow przeciwko Austrii.¹⁷ W sprawie tej, pan Kremzow, emerytowany sędzia austriacki, przyznał się do zabójstwa austriackiego adwokata, jednak później odwołał swoje zeznania. Sąd apelacyjny, bez jego udziału w rozprawie, skazał go za zabójstwo. Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej ETPC) uznał, że wyrok wydany przez sąd austriacki narusza art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka (dalej jako EKPC). Kremzow złożył wobec tego do sądu krajowego skargę o odszkodowanie za niesłuszne skazanie. Podniósł, iż w wyniku nieprawidłowo wydanego wyroku zostało, między innymi, ograniczone jego prawo do swobodnego przemieszczania się po terytorium Unii Europejskiej, wynikające z faktu posiadania przez niego obywatelstwa Unii Europejskiej. W związku z tym sąd austriacki skierował do ETS-u pytania prejudycjalne dotyczące tego, czy EKPC stanowi część prawa wspólnotowego i czy może być interpretowana przez ETS. Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, iż „*jeżeli prawo krajowe dotyczy sytuacji, które nie wchodzą w zakres zastosowania prawa wspólnotowego, Trybunał nie może, rozstrzygając kwestie prejudycjalne, dawać wskazówek interpretacyjnych dla sądu krajowego do stwierdzenia, czy prawo krajowe zgodne jest z prawami fundamentalnymi, których przestrzeganie Trybunał zapewnia*” (...) a „*czysto hipotetyczna możliwość korzystania z prawa [swobodnego przepływu] nie tworzy wystarczającego łącznika z prawem wspólnotowym, który usprawiedliwiłby stosowanie postanowień wspólnotowych*”.¹⁸ Do tego orzeczenia odwołał się Trybunał Sprawiedliwości odmawiając odpowiedzi na skierowane niedługo po akcesji do UE pytanie sądu karnego w Budapeszcie w sprawie C-328/04 – postępowanie karne przeciwko Attila Vaynai,¹⁹ w którym polityk oskarżony o propagowanie symboli komunistycznych (na demonstracji ulicznej nosił koszulkę z gwiazdą pięcioramienną) podniósł

¹⁶ A.Wróbel, *Pojęcie wspólnego rynku i rynku wewnętrznego a swobody wspólnotowe* w: *Prawo Unii Europejskiej, Prawo materialne i polityki*, red. J.Barcz, Warszawa 2005, s.II-12.

¹⁷ C-299/95 Kremzow przeciwko Austrii, Zb. Orz. 1997, s.I-2629, fragmenty orzeczenia przetłumaczone w: W.Czapliński, R.Ostihansky, P.Saganek, A.Wyrozumska, *Prawo Wspólnot Europejskich, Orzecznictwo*, 2005 Warszawa, s.356 i nast. (dalej jako W.Czapliński i in.).

¹⁸ Tłumaczenie za: W.Czapliński i in., op.cit., s.356-357.

¹⁹ C-328/04 Postępowanie karne przeciwko Attila Vaynai, Zb. Orz. 2005, s.I-8577.

zarzut niezgodności prawa węgierskiego z zakazem dyskryminacji, ponieważ w innych państwach członkowskich postępowanie się takimi symbolami było dopuszczalne.

Podobnie w odpowiedzi na pytanie sądu karnego w sprawie 204/87 – postępowanie karne przeciwko Guy Bekaert,²⁰ Trybunał Sprawiedliwości uznał, że nie ma podstaw do zastosowania prawa wspólnotowego. Dyrektor spółki, pan Bekaert, obywatel francuski, starał się otrzymać zezwolenie na budowę supermarketu we francuskim mieście, w związku z czym w dokumentach koniecznych dla uzyskania zezwolenia zawarł cały szereg nieprawdziwych i nieprawidłowych informacji, a część dokumentacji podrobił. Z powodu postużenia się fałszywymi dokumentami zostało wszczęte przeciwko niemu postępowanie karne. Pan Bekaert w postępowaniu przed sądem francuskim podniósł, iż francuska ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym, określając złożony zespół obowiązków, jakie musi wypełnić podmiot, który chce otworzyć supermarket, stanowi środek ograniczający swobodę przedsiębiorczości (naruszając art. 43 TWE). Trybunał Sprawiedliwości odpowiadając na pytanie prejudycjalne skierowane przez sąd karny w tej sprawie uznał (§ 11), że art. 43 TWE ma zapewnić, by obywatele państw członkowskich, którzy prowadzą działalność w innym państwie członkowskim (niż państwo pochodzenia), byli traktowani w taki sam sposób, jak obywatele tego państwa i zakazuje jakiegokolwiek dyskryminacji. Jednak (§ 12) w przedstawionej sprawie brak jest jakiegokolwiek elementu wykraczającego poza sytuację czysto krajową, co powoduje, że wspólnotowe przepisy dotyczące swobody przedsiębiorczości nie znajdują zastosowania: „(...) *sytuacja jest czysto krajowa, gdy dotyczy obywatela danego państwa członkowskiego, który nigdy nie pracował ani na stałe nie przebywał w innym państwie*” (§ 13).

Łącznik wspólnotowy został natomiast dostrzeżony przez Trybunał w sprawie braci Dassonville,²¹ dotyczącej dwóch osób obywatelstwa belgijskiego, prowadzących sklep alkoholowy w Belgii, które w postępowaniu karnym podniosły, iż przepisy belgijskie utrudniają sprowadzanie alkoholi z innych państw członkowskich. Trybunał, dokonując wykładni art. 28 TWE, przyznał pośrednio, iż sprawa posiadała łącznik wspólnotowy, ponieważ dotyczyła przepływu towarów między państwami członkowskimi.

²⁰ 204/87 Postępowanie karne przeciwko Guy Bekaert, Zb. Orz. 1988, s.2029.

²¹ 8/74 Postępowanie karne przeciwko Dassonville, Zb. Orz. 1974, s.837. Inne słynne orzeczenie dotyczące zakresu stosowania art. 28 TWE, czyli orzeczenie C-267/91 – postępowanie karne przeciwko Keck and Mithouard, Zb. Orz. 1993, s.I-6076, również zostało wydane w wyniku pytania skierowanego przez sąd karny.

2.1.2. Prawo wtórne – ujednoczenie prawa

Instrumentem unifikacji prawa państw członkowskich są rozporządzenia wspólnotowe. W myśl art. 249 TWE są one bezpośrednio stosowane w państwach członkowskich i mogą – na przykład – dokładnie określać znamiona zabronionego czynu, pozostawiając państwu co najwyżej możliwość wyboru sankcji za popełnienie tego czynu. Istotne będzie jedynie ustalenie, czy dana hipoteza objęta jest ze względów podmiotowych, przedmiotowych i czasowych zakresem rozporządzenia, by stosować „zamiast” lub „obok” przepisów krajowych przepisów rozporządzeń.

W przypadku prawa wtórnego przełożenie norm prawa wspólnotowego na odpowiedzialność karną jest bardziej widoczne niż przy stosowaniu prawa pierwotnego. Rozporządzenia wprowadzają bowiem obowiązki podmiotów podlegających prawu wspólnotowemu, których nieprzestrzeganie powinno stanowić czyn zabroniony, zagrożony karą, gdzie zarówno czyn zabroniony, jak i kara określone są przez prawo państwa członkowskiego.

Sytuacja tego rodzaju – czyli określenie w rozporządzeniu pewnego obowiązku, którego niedopełnienie zostało obciążone odpowiedzialnością o charakterze karnym – miała miejsce w orzeczeniu C-47/97 – postępowanie karne przeciwko E.Clark&Sons (Coaches) Ltd oraz D.J.Ferne.²² Sąd brytyjski prowadził postępowanie karne przeciwko przewoźnikowi autokarowemu i zatrudnionemu u niego kierowcy w związku z niekorzystaniem przez owego przewoźnika z tachografów, wymaganych przez rozporządzenie 684/92, oraz niezachowaniem dokumentów jazdy przez ponad rok od jej wykonania. Trybunał uznał, iż rozporządzenie określające obowiązki przewoźników w pełni znajdowało zastosowanie, w związku z tym przewoźnik autokarowy ponosił odpowiedzialność karną za czyn, którego znamiona zostały określone w tym akcie wspólnotowym.

Innego rodzaju zagadnieniem jest problem, czy w sytuacji określenia obowiązków w rozporządzeniu wspólnotowym dopuszczalne jest wprowadzenie dalej idącej (surowszej, bardziej restrykcyjnej) regulacji danej materii w prawie krajowym. Tego rodzaju sytuacji dotyczyło orzeczenie w sprawach połączonych C-129/97 i C-130/97 – postępowanie karne przeciwko Ivon Chiciak, Fromagerie Chiciak i Jean-Pierre Fol,²³ wydane w odpowiedzi na dwa pytania prejudycjalne skierowane przez okręgowy

²² C-47/97 – postępowanie karne przeciwko E.Clark & Sons (Coaches) Ltd i D.J.Ferne, Zb. Orz. 1998, s.I-2147.

²³ C-129/97 i C-130/97 – postępowanie karne przeciwko Yvon Chiciak i Fromagerie Chiciak oraz Jean-Pierre Fol, Zb. Orz. 1998, s.I-3315.

sąd francuski w Dijon, w sprawie wykładni rozporządzeń 2081/92²⁴ i 1107/96. Sprawy karne toczyły się przeciwko panu Chiciak i panu Fol w związku ze sprzedawaniem przez nich sera, na którym wykorzystana była nazwa pochodzenia chroniona w myśl przepisów francuskich. Dekretem z 1991 r. w Republice Francuskiej jako chronioną nazwę pochodzenia określono nazwę „Époisses de Bourgogne”, która w myśl uproszczonej procedury rejestracyjnej wynikającej z art. 17 rozporządzenia z 1992 r. została objęta ochroną na poziomie wspólnotowym i wpisana do rejestru prowadzonego na podstawie rozporządzenia z 1996 r. W 1995 r. dekret francuski został zmieniony w taki sposób, że chronioną nazwą stała się nazwa „Époisses”. W kwietniu 1997 r. Francja zażądała od Komisji Europejskiej wprowadzenia poprawek w aneksie do rozporządzenia z 1996 r., jednak nie zostało to zrealizowane. Panowie Chiciak i Fol sprzedawali ser pod nazwą „Époisses” w sposób sprzeczny z francuskim dekretem z 1995 r. W postępowaniu karnym podnieśli, iż dekret ten stoi w sprzeczności z rozporządzeniami wspólnotowymi z 1992 i z 1996 r. Z tego powodu sąd karny skierował pytania, czy rozporządzenie 2081/92 wyklucza, od momentu wejścia w życie, by państwo członkowskie mogło zmienić istniejące wcześniej nazwy pochodzenia. Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, że jakiegokolwiek zmiany w brzmieniu nazwy pochodzenia (takie, jak w tym przypadku skrócenie tej nazwy) mogą mieć miejsce jedynie na poziomie wspólnotowym, po przeprowadzeniu odpowiedniej procedury przewidzianej przez rozporządzenie z 1992 r. (§ 30). Od momentu wejścia w życie rozporządzenia państwo członkowskie nie może już chronić nazw pochodzenia na poziomie krajowym (§ 33). A zatem, niedopuszczalne jest stosowanie przez państwo surowszych przepisów krajowych, jeżeli istnieją dotyczące tego samego zagadnienia przepisy rozporządzenia. Wyjątkiem może być sytuacja, w której rozporządzenie wyraźnie dopuszcza istnienie surowszych przepisów krajowych (np. art. 3 ust. 3 rozporządzenia 1/2003). Zasada jest jednak taka, iż w przypadku istnienia rozporządzenia wspólnotowego, ustawodawca krajowy nie powinien zmieniać wynikających z niego reguł.

2.1.3. Prawo wtórne – harmonizacja

Harmonizacja odbywa się przy wykorzystaniu dyrektyw wspólnotowych, które muszą zostać poprawnie implementowane do prawa krajowego (w myśl ust. 3 art. 249 TWE), co powoduje, iż sędzia krajowy w takich

²⁴ Por.: R. Skubisz, *Ochrona geograficznych oznaczeń pochodzenia w prawie wspólnotowym i polskim*, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 2/2006, s.4 i nast.

okolicznościach opiera się na ogół na przepisach krajowych, bez potrzeby sięgania do samej dyrektywy.

Przykładem orzeczenia, w którym poruszany był problem istnienia harmonizacji wspólnotowej jest sprawa 241/86 *Openbaar Ministerie przeciwko Jacquesowi Bodin*.²⁵ Regionalny sąd karny (Politie rechtbank) w Harrelbeke w Belgii skierował do ETS pytanie prejudycjalne o wykładnię przepisów TWE dotyczących swobodnego przepływu towarów, usług oraz wspólnej polityki transportowej w kontekście przepisów belgijskich określających maksymalną dopuszczalną wysokość pojazdów. Pytanie takie zostało zadane w ramach postępowania karnego toczącego się w tym sądzie przeciwko panu Jacquesowi Bodin, obywatelowi francuskiemu, który został oskarżony o prowadzenie na autostradzie pojazdu o wysokości przekraczającej dopuszczalną w prawie belgijskim wysokość (4 metry). J.Bodin podnosił, iż zgodnie z prawem francuskim może prowadzić pojazdy o wysokości przekraczającej 4 metry. Twierdził, iż przepisy belgijskie w tych okolicznościach powodowały ograniczenie: swobody przepływu towarów, usług i wspólnej polityki transportowej. ETS zwrócił jednak uwagę na to, że przepisy belgijskie stanowiły implementację dyrektywy Rady 85/3/EWG z 19 grudnia 1983 r. Art. 3 ust. 1 dyrektywy przewiduje, że państwa członkowskie nie mogą ograniczać na swoim terytorium transportu o charakterze międzynarodowym z powodów związanych z wymiarami pojazdu, o ile pojazd taki wypełnia warunki określone w załączniku 1 do dyrektywy. Załącznik przewidywał, iż maksymalna wysokość pojazdu nie powinna przekraczać 4 metrów, a zatem przepisy belgijskie nie stanowiły naruszenia prawa wspólnotowego, a właśnie jego odzwierciedlenie. Gdyby jednak prawo belgijskie wprowadziło surowsze wymogi i ograniczało w ten sposób transport transgraniczny istniałaby możliwość powołania się na przepisy dyrektywy. W sprawie C-40/04 postępowanie karne przeciwko Syuichi Yonemoto²⁶ Trybunał potwierdził swoje wcześniejsze stanowisko, że działania zgodne z dyrektywą wspólnotową nie powinny być obciążane przez ustawodawcę krajowego odpowiedzialnością karną.

Ze szczególną sytuacją mamy do czynienia wówczas, gdy dane normy prawne wynikające z dyrektywy nie zostały implementowane do krajowego porządku prawnego, a zatem do harmonizacji jako takiej nie dochodzi

²⁵ 241/86 *Openbaar Ministerie przeciwko Jacques Bodin et Ets Minguet et Thomas*, Zb. Orz. 1987, s.2573.

²⁶ C-40/04 - postępowanie karne przeciwko Syuichi Yonemoto, Zb. Orz. 2005, s.l-7755.

w określonym, odpowiednim terminie, chociaż powinno było dojść. Mimo braku implementacji, normy wynikające z dyrektywy mają znaczenie dla odpowiedzialności karnej. Przykładem może być szerzej omówione przy okazji stosowania dyrektyw (pkt 3) orzeczenie 148/78 – postępowanie karne przeciwko Tullio Ratti,²⁷ gdzie włoski przedsiębiorca przed sądem włoskim powołał się na przepisy dyrektyw o oznaczaniu i etykietowaniu farb i rozpuszczalników (do których się zastosował), by wyłączyć odpowiedzialność karną przewidzianą w prawie włoskim za nieprawidłowe oznaczanie takich produktów. Przepisy włoskie, mimo upływu terminu implementacji jednej z dyrektyw harmonizującej to zagadnienie, nie zostały zmodyfikowane i przewidywały znacznie surowsze wymogi. Trybunał stwierdził, iż po upływie okresu implementacji, państwo członkowskie nie może stosować wobec podmiotu prywatnego swojego prawa wewnętrznego – nawet, jeśli jest ono opatrzone sankcją karną – jeżeli prawo to nie było dostosowane do dyrektywy.

Należy przy tym pamiętać, iż w przypadku istnienia harmonizacji częściowej, fragmentarycznej, w zakresie nią nieobjętym zastosowanie znajdują w pełni przepisy krajowe.²⁸ Tego rodzaju sytuacja miała miejsce w orzeczeniu 125/88 – postępowanie karne przeciwko H.F.M.Nijman.²⁹ Przed sądem holenderskim toczyło się postępowanie karne przeciwko panu Nijman za naruszenie holenderskiej ustawy z 1962 r. o środkach ochrony roślin. Art. 2 tej ustawy zakazuje sprzedaży, przechowywania w magazynach lub sklepach bądź wykorzystywania środków ochrony roślin, które nie zostały zatwierdzone na mocy tej ustawy. Przed sądem krajowym M.Nijman podnosił, że produkt „Improsol”, który został sprowadzony ze Szwecji, nie może zostać uznany za środek ochrony roślin w rozumieniu ustawy. Sąd holenderski uznał, że dla oceny czy produkt stanowi środek ochrony roślin w rozumieniu ustawy, należy wziąć pod uwagę dyrektywę 79/117/EWG. Zdecydował się w związku z tym na skierowanie dwóch pytań prejudycjalnych, z których jedno dotyczyło tego, czy pojęcie określone w ustawie krajowej powinny być zawsze interpretowane w świetle dyrektywy, nawet gdy zakres przedmiotowy ustawy jest szerszy. Trybunał uznał, że ponieważ dyrektywa 79/117/EWG nie wprowadza harmonizacji zupełnej regulacji krajowych w zakresie wprowadzania do obrotu i wyko-

²⁷ 148/78 Pubblico Ministero przeciwko Tullio Ratti, Zb. Orz. 1979, s.1629.

²⁸ Jeżeli chodzi o tzw. harmonizację minimalną, dopuszczalne jest wprowadzenie przez państwo członkowskie surowszych przepisów, które będą mogły być stosowane wobec podmiotów krajowych – por.: sprawa C-361/89 – postępowanie karne przeciwko Patrice di Pinto, Zb. Orz. 1991, s.I-1189.

²⁹ 125/88 – postępowanie karne przeciwko H.F.M.Nijman, Zb. Orz. 1989, s.3533.

rzystywania produktów fitofarmaceutycznych: „Sąd Państwa Członkowskiego nie ma obowiązku wykładni regulacji krajowej dotyczącej handlu i wykorzystania produktów fitofarmaceutycznych w świetle tekstu i celu dyrektywy 79/117/EWG, w celu zastosowania tej dyrektywy do produktów nie zawierających substancji czynnych (nie objętych harmonizacją)” (§ 8).

2.2. Aspekt podmiotowy

Prawo wspólnotowe przyznaje pewne uprawnienia obywatelom Unii Europejskiej. Sam fakt posiadania obywatelstwa UE ma istotne znaczenie z punktu widzenia omawianej odpowiedzialności karnej. Zasadniczo tylko obywatele Unii Europejskiej mogą się powoływać na przepisy prawa wspólnotowego przed sądami krajowymi. Dodatkowo, od czasu wejścia w życie Traktatu z Amsterdamu (1.05.1999 r.), Wspólnota Europejska uzyskała kompetencje do regulowania w pewnym zakresie sytuacji osób pochodzących z państw trzecich³⁰ – w odniesieniu do polityki wiz krótkoterminowych, polityki azylowej, uchodźczej oraz całokształtu polityki imigracyjnej.³¹ Może to powodować, iż także w odniesieniu do osób posiadających obywatelstwo państwa trzeciego (nie należącego do Unii Europejskiej) konieczne będzie uwzględnienie z urzędu niektórych przepisów wspólnotowych.³²

Dodatkowo może pojawić się konieczność sięgnięcia do umów międzynarodowych (np. stowarzyszeniowych) łączących Wspólnotę Europejską i jej państwa członkowskie z danym państwem trzecim.

W odniesieniu do przepisów prawa pierwotnego niewątpliwie dopuszczalna jest odwrotna dyskryminacja, czyli gorsze/surowsze traktowanie własnych obywateli w porównaniu z obywatelami innych państw członkowskich. Podnoszenie w takich okolicznościach przepisów prawa wspól-

³⁰ Przed tą datą Wspólnota Europejska regulowała sytuację „rodziny” pracownika wspólnotowego również, gdy pochodziła ona z państwa trzeciego. Istniały też umowy międzynarodowe zawierane przez WE i jej państwa członkowskie z państwami trzecimi, w których mogła być uregulowana sytuacja obywateli tych państw trzecich. Ewentualnie zdarzały się też rozwiązania dotyczące „siły roboczej”, z jaką może przemieszczać się usługodawca – por.: orzeczenie Vander Elst. Por.: J.Apap, *Transfer of Competence: Between Sovereignty and Supranationality* w: *Police and Justice Co-operation and the New European Borders*, eds. M.Anderson, J.Apap, The Hague, London, New York 2002, s.49-50.

³¹ J.Apap, op.cit., s.47-58.

³² Por.: cały Tytuł IV TWE. Jednak tylko w tym zakresie – por.: orzeczenie dotyczące wspólnotowego prawa jazdy, określonego w dyrektywie 80/1263, nieprzedłużonego przez obywatela państwa trzeciego: C-230/97 – postępowanie karne przeciwko Ibiyinka Awoyemi, Zb. Orz. 1998, s.I-6781.

notowego jest nieskuteczne.³³ Świadczy o tym orzeczenie C-370/88 – oskarżyciel publiczny w sprawach finansowych przeciwko Andrew Marshall,³⁴ w której brytyjski sąd karny skierował pytania prejudycjalne do ETS dotyczące wykładni art. 7 (obecnie 12 TWE), art. 40 ust. 3 oraz ważności i wykładni art. 19 rozporządzenia Rady 171/83,³⁵ w postępowaniu karnym toczącym się przeciwko panu Marshall w związku z korzystaniem przez niego z zabronionych prawem brytyjskim sieci (*monofilament gill net*). Przepis brytyjski zakazywał rybakom szkockim korzystania z takich sieci oraz posiadania ich na pokładzie statku. Oskarżony podnosił, że jest dyskryminowany w stosunku do rybaków pochodzących z innych niż Szkocja części Zjednoczonego Królestwa lub z innych państw członkowskich, ponieważ brytyjski zakaz ich nie dotyczy i mogą oni przewozić zakazane sieci w regiony, w których można je wykorzystywać, podczas gdy rybacy szkoccy nie mogą tego robić, bo prawo krajowe zabrania im nawet transportu takich sieci przez wody przybrzeżne i morze terytorialne. Trybunał Sprawiedliwości stwierdził wyraźnie, iż art. 12 TWE (zakaz dyskryminacji ze względu na pochodzenie) nie wymaga od państw członkowskich równego traktowania własnych obywateli w porównaniu z obywatelami innych państw członkowskich. „*Dyskryminacja między rybakami wypływającymi z portów szkockich a innymi brytyjskimi rybakami nie może stanowić naruszenia art. 12 TWE*” . (§ 21)

2.3. Aspekt czasowy

W orzeczeniu 63/83 Kent Kirk³⁶ Trybunał Sprawiedliwości miał okazję stwierdzić, że zasada, iż przepisy prawa karnego nie mogą mieć charakteru retroaktywnego, stanowi zasadę wspólną wszystkim porządkom prawnym państw członkowskich, zagwarantowaną również w art. 7 EKPC

³³ Jedynym przypadkiem odstępstwa od zasady, iż odwrotna dyskryminacja jest dopuszczalna, jest zakaz dyskryminacji ze względu na płeć w stosunkach pracowniczych. Zakaz ten stosowany jest również w sytuacjach czysto wewnętrznych.

³⁴ C-370/88 Procurator fiscal przeciwko Andrew Marshall, Zb. Orz. 1990, s.I-4071. Zakaz brytyjski miał na celu ochronę łososia, który u wybrzeży Szkocji wpływał do rzek stanowiących jego tarlisko.

³⁵ Council Regulation (EEC) No. 171/83 of 25 January 1983 laying down certain technical measures for the conservation of fishery resources, O.J., L 24, 27.01.1983, s.14.

³⁶ 63/83 R. przeciwko Kent Kirk, Zb. Orz. 1984, s.2689; Rzecznik Generalna Kokott w opinii do sprawy Berlusconi określa tę zasadę jako zasadę ogólną prawa wspólnotowego, § 141.

(§ 22).³⁷ W myśl art. 4 § 1 polskiego kodeksu karnego, jeżeli po popełnieniu czynu nastąpią zmiany prawa karnego, stosuje się ustawę najwzględniejszą dla sprawcy, a w wypadku ustaw jednakowo surowych – ustawę obowiązującą w chwili orzekania.

W związku z polską akcesją do Unii Europejskiej można uznać, iż w razie gdyby zastosowanie prawa wspólnotowego miało być korzystniejsze dla sprawcy niż stosowanie przepisów polskich dotychczas i nadal obowiązujących, sąd będzie miał obowiązek z urzędu wziąć pod uwagę takie względniejsze przepisy, powodujące np. całkowitą dekryminalizację czynu.³⁸ Należy też pamiętać, iż istnieje grupa przepisów prawa wspólnotowego, które mimo iż są obowiązujące od 1 maja 2004 r., nie są od tej daty „automatycznie” stosowane. Chodzić może o dwojaki rodzaj sytuacji. Albo o tzw. okresy przejściowe, określone w załącznikach do aktu o warunkach przystąpienia (dla Polski znaczenie ma przede wszystkim załącznik nr XII), co do których wskazany jest termin, od kiedy przepisy zaczną być stosowane. Albo – i dotyczy to części przepisów tzw. dorobku Schengen – data rozpoczęcia stosowania takich przepisów ma zostać określona decyzją Rady Unii Europejskiej. Z tego powodu np. ciągle utrzymywane są kontrole na granicy polsko-niemieckiej, ponieważ ta część „wspólnotowionego” dorobku Schengen nie jest automatycznie stosowana.

2.4. Dostępność tekstów wspólnotowych w języku polskim

Aby móc dokonać oceny prawnej danego stanu faktycznego, konieczne jest ustalenie autentycznego tekstu prawnego, zawierającego normy, które mają być zastosowane. W odniesieniu do aktów wtórnego prawa wspólnotowego może w niektórych przypadkach pojawić się uzasadniona wątpliwość odnośnie do tego, czy i co można obecnie uznać za tekst autentyczny. Należy podkreślić, iż wtórne akty wspólnotowe nie wymagają publikacji w publikatorze krajowym. Oficjalnym forum prorogacyjnym jest Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, którego tzw. Specjalne Wydanie ukazuje się stale od 1 maja 2004 r. z aktami w języku polskim. Wydaje się, iż jedynie wersję aktu opublikowaną w tym Dzienniku w języku polskim można uznać za tekst autentyczny. Może to budzić uzasadnione wątpliwości po stronie sądów – nie tylko kar-

³⁷ Tak też w sprawie: C-193/94 *Scanavi and Chryssanthakopoulos*, Zb. Orz. 1996, s. I-929, § 28.

³⁸ M. Delmas-Marty stoi na stanowisku, iż również wówczas, gdy czyn miał miejsce przed akcesją, op.cit., s.95. Por.: nieco podobnie w orzeczeniu C-341/94 – postępowanie karne przeciwko Allain, Zb. Orz. 1996, s.4631.

nych – ponieważ ciągle jeszcze duży procent obowiązujących na terytorium RP od 1 maja 2004 r. aktów nie ma autentycznego tłumaczenia na język polski.³⁹

Sytuacja taka niewątpliwie koliduje z zasadą legalizmu (*nullum crimen nulla poena sine lege*⁴⁰), nawet jeśli rozumie się ją szerzej niż określa to dosłownie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP – który formułuje zasadę wyjątkowości ustawy w sferze prawa karnego. Wydaje się jednak, iż zasada legalizmu byłaby przeszkodą dla stosowania prawa wspólnotowego jedynie wówczas, gdyby przepisy wspólnotowe miały działać na niekorzyść oskarżonego. W innych okolicznościach z punktu widzenia oskarżonego korzystniejsze byłoby, aby można było po nie sięgać.

3. Charakter wpływu w zależności od rodzaju aktu – problem dyrektyw

Sąd karny związany jest wszystkimi przepisami prawa wspólnotowego, zarówno należącego do tzw. prawa pierwotnego, jak i wtórnego. Stosując przepisy karne sąd jest związany zasadą lojalności/solidarności, określoną w art. 10 TWE,⁴¹ tak samo, jak przy stosowaniu przepisów o innym charakterze. Prawo karne nie różni się w tym od innych gałęzi prawa krajowego – wszystkie przepisy polskie muszą być stosowane przy uwzględnieniu norm prawa wspólnotowego, a ewentualna kolizja rozstrzygana jest przez wykorzystanie zasady prymatu prawa wspólnotowego nad prawem krajowym.⁴² Stosowanie tej zasady również w sferze prawa karnego zostało ostatnio potwierdzone w sprawie C-55/96 – postępowanie karne prze-

³⁹ M.Kapko, *Konsekwencje błędów w tłumaczeniu aktów prawa wspólnotowego na język polski*, „Prawo i Podatki Unii Europejskiej”, nr 11/2005, s.2. Por.: orzeczenie dotyczące braku tłumaczenia na język grecki rozporządzenia dotyczącego zagadnień celnych – 160/84 Kevallas przeciwko Komisji Europejskiej, Zb. Orz. 1986, s.1633.

⁴⁰ G.Costens, J.Pradel, *European Criminal Law*, Haga, Londyn, Nowy Jork, 2002, s.518 zwracają uwagę, iż prawo wspólnotowe szanuje zasadę pewności prawa: 117/83 Könecke, Zb. Orz. 1984, s.3291, 137/85 Maizena, Zb. Orz. 1987, s.4603, C-172/89 Vandemoortele, Zb. Orz. 1990, s.1-4677.

⁴¹ M.Szwarc-Kuczer, *Wpływ prawa wspólnotowego na praktykę prawa karnego stosowanego przez sądy polskie*, referat wygłoszony na seminarium dla prenumeratorów „Europejskiego Przeglądu Sądowego”, Warszawa, 10.11.2005 r., s.2, J.A.E.Vervaele, op.cit., s.4.

⁴² 106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato przeciwko Simmenthal SpA, Zb. Orz. 1978, s.629, por.: tłumaczenie D.Miąsik, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 3/2005, s.59-61. Por. też: F.De Angelis, *The Harmonization of the Criminal Procedure Laws of the Member States as a Result of European Community Law w: The Criminal Process and Human Rights*, ed. M.Delmas-Marty, Dordrecht, Boston, London 1995, s.188.

ciwko
Carra i in.⁴³

Orzeczenie to zapadło w trybie prejudycjalnym w odpowiedzi na pytania skierowane przez Pretore di Firenze (sąd rejonowy we Florencji) w postępowaniu karnym toczącym się przeciw panu Carra oraz paniom Colombo i Gianassi, którzy byli oskarżeni o nielegalne pośrednictwo pracy. We Włoszech trudnienie się pośrednictwem pracy było na mocy ustawy z 1949 r. zarezerwowane dla oficjalnych biur pośrednictwa pracy, a naruszenie tej wyłączności mogło wiązać się z poniesieniem odpowiedzialności karnej. W trakcie postępowania oskarżeni podnieśli, iż przedmiotowe przepisy włoskie nie powinny być stosowane, ponieważ zostały przez Trybunał Sprawiedliwości uznane za niezgodne z prawem wspólnotowym.⁴⁴ W odpowiedzi na pytania sądu włoskiego, ETS stwierdził m.in. (§ 17 *in fine*): „sąd krajowy, który w ramach swojej jurysdykcji stosuje prawo wspólnotowe, ma obowiązek zapewnić pełną skuteczność przepisom tego prawa, w razie konieczności odmawiając z urzędu stosowania sprzecznych z nim przepisów prawa krajowego, nawet przyjętych później, i nie jest konieczne, by sąd żądał lub czekał na uprzednie uchycenie takich przepisów przez ustawodawcę lub innymi środkami konstytucyjnymi”.

O ile na zasadę prymatu prawa wspólnotowego można powołać się niezależnie od tego, czy chodzi o normę prawa pierwotnego, czy prawa wtórnego, to nieco inaczej wygląda stosowanie innych szczególnych zasad zapewniających skuteczność (*effet utile*) prawa wspólnotowego w krajowych porządkach prawnych – czyli tzw. zasady bezpośredniej skuteczności oraz wykładni prowspólnotowej (zwanej też pośrednim skutkiem). Poniżej zostanie omówiony szczególnie sposób powoływania dyrektyw wspólnotowych w postępowaniach o charakterze karnym.

3.1. Dyrektywy – wykluczenie bezpośredniego skutku

Stosowanie dyrektyw wspólnotowych może nastręczyć trudności w sytuacji, gdy brak jest implementacji takiej dyrektywy bądź implementacja do prawa krajowego jest nieprawidłowa. Spowodowane jest to tym, iż dyrektywa nie może wywoływać bezpośredniego skutku w relacjach wertykalnych (jednostka-państwo) niekorzystnego dla jednostki.⁴⁵ Istnieje cały szereg orzeczeń, które obrazują, w jakich okolicznościach

⁴³ C-258/98 – postępowanie karne przeciwko Carra i in, Zb. Orz. 2000, s.I-4217, tłumaczenie na j. polski: D.Miąsik, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 3/2006, s.59 i nast.

⁴⁴ W sprawie C-55/96 Job Centre, Zb. Orz. 1997, s.I-7119 (tzw. Job Centre II).

⁴⁵ Możliwy jest bezpośredni skutek przepisów dyrektywy w sytuacji, gdy przyznaje jednostce prawo – przy czym powoływać się na ten przepis jednostka może jedynie

sąd nie będzie mógł sięgać do przepisów dyrektywy w postępowaniach karnych. Dyrektywa nie może, niezależnie od prawa krajowego przyjętego dla jej implementacji, stanowić podstawy do odpowiedzialności karnej lub zaostżenia odpowiedzialności karnej.

Orzeczenie w sprawie 14/86 Pretore di Salo przeciwko nieznanym sprawcom⁴⁶ zostało wydane w trybie odpowiedzi na pytanie prejudycjalne skierowane przez włoskiego sędziego śledczego. Postępowanie karne dotyczyło ochrony wód powierzchniowych a zostało wszczęte w związku z zanotowanym zatruciem włoskiej rzeki Chiese oraz znacznym zmniejszeniem się ilości występujących w tej rzece ryb. Pytania dotyczyły wykładni dyrektywy, która nie została poprawnie implementowana do prawa włoskiego. Dokładniej, sąd pytał, czy na przepisy dyrektywy można się powołać celem rozszerzenia lub ustalenia odpowiedzialności karnej. Trybunał zdecydowanie wykluczył tego rodzaju możliwość, przyjmując, iż sama dyrektywa nie może nakładać obowiązków na jednostki,⁴⁷ nie może zatem z niej samej wynikać zaostżenie odpowiedzialności karnej. Podobne stanowisko zajął w odpowiedzi na pytanie prejudycjalne skierowane przez belgijski sąd karny w sprawie Oscar Traen.⁴⁸

W sprawie dotyczącej postępowania karnego przeciwko Tullio Ratti,⁴⁹ toczącego się przed sądem włoskim sytuacja była odmienna. Mianowicie spółka pana Ratti zaczęła pakować i etykietować rozpuszczalniki i lakiery zgodnie z dwiema dyrektywami wspólnotowymi, które nie zostały przez państwo włoskie implementowane w terminie. Dyrektywy przewidywały znacznie bardziej liberalne rozwiązania niż dotychczas i wciąż obowiązujące przepisy włoskie. W postępowaniu karnym wszczętym przeciwko panu Ratti w związku z naruszeniem ustawy włoskiej o oznaczaniu produktów niebezpiecznych, pan Ratti podniósł, iż oznaczył swoje produkty w sposób zgodny z dyrektywami. Trybunał Sprawiedliwości, odpowiadając na pytania prejudycjalne skierowane przez sąd włoski stwierdził, iż „państwo członkowskie, które nie przyjęło środków wymaganych dla wy-

w relacjach z państwem, por.: M.Szpunar, *Bezpośredni skutek prawa wspólnotowego – jego istota oraz próba uporządkowania terminologii*, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 2/2005, s.4-17 i cytowana tam literatura.

⁴⁶ 14/86 Pretore di Salo przeciwko X, Zb. Orz. 1987, s.2545.

⁴⁷ To, że dyrektywa nie może nakładać obowiązków na podmioty prywatne zostało dobitnie stwierdzone w orzeczeniu: 152/84 Marshall, Zb. Orz. 1986, s.723.

⁴⁸ Sprawy połączone 372 do 374/85 Ministère Public przeciwko Oscar Traen, Zb. Orz. 1987, s.2141, w którym ETS stwierdził, że dyrektywa nie może samodzielnie nakładać określonego zakazu na podmioty prywatne (§ 24).

⁴⁹ 148/78 Pubblico Ministero przeciwko Tullio Ratti, Zb. Orz. 1979, s.1629.

konania dyrektywy we wskazanym przez nią czasie, nie może powoływać się przeciwko jednostce na własne niewykonanie obowiązków określonych w dyrektywie. Wynika z tego, że sąd krajowy wezwany przez osobę, która zastosowała się do dyrektywy, do niestosowania postanowień prawa krajowego niezgodnych z dyrektywą, która nie została inkorporowana do prawa krajowego, musi uznać to żądanie, jeśli obowiązek, o który chodzi jest bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny. Po upływie okresu wskazanego dla wykonania dyrektywy, państwo członkowskie nie może stosować do takiej osoby swojego prawa wewnętrznego – nawet jeśli jest ono opatrzone sankcją karną – jeśli nie było ono dostosowane do dyrektywy”⁵⁰ (§ 12). W sytuacji zatem braku implementacji dyrektywy, oskarżony może powołać się na wystarczająco precyzyjne przepisy dyrektywy, by wyłączyć odpowiedzialność karną przewidzianą w prawie krajowym, które okazuje się z tą dyrektywą niezgodne.

3.2. Zakaz *reformationis in peius* wskutek wykładni prowspólnotowej

Poza brakiem bezpośredniej skuteczności dyrektywy, gdyby miało to prowadzić do niekorzystnych dla jednostki skutków, niedopuszczalne jest również dokonywanie prowspólnotowej wykładni przepisów polskich w świetle dyrektywy, w taki sposób, by pogłębić odpowiedzialność karną.⁵¹ Tego rodzaju sytuacji dotyczyła sprawa *Kolpinghuis Nijmegen*. Przedsiębiorstwo *Kolpinghuis Nijmegen BV* prowadziło kawiarnię, w której jako wodę mineralną sprzedawano wodę z kranu z dodatkiem dwutlenku węgla. W związku z tym oskarżyciel publiczny oskarżył dyrektora przedsiębiorstwa o naruszenie przepisów holenderskich, powołując się również na dyrektywę Rady 80/777/EWG z 15.07.1980 r. dotyczącą zbliżania ustawodawstw państw członkowskich związanych z eksploatacją i sprzedażą naturalnych wód mineralnych. Dyrektywa miała zostać implementowana do 17.07.1984 r., prawo holenderskie zostało zmienione 8.08.1985 r., a wykroczenie miało miejsce 7.08.1984 r. Sąd holenderski skierował do Trybunału kilka pytań dotyczących skutków prawnych dyrektywy. ETS uznał po pierwsze, że „*stosując prawo krajowe, zwłaszcza postanowienia przyjęte celem wykonania dyrektywy, sądy krajowe mają obowiązek interpretować to prawo w świetle*

⁵⁰ Podaję za: W.Czapliński i in., op.cit., s.159.

⁵¹ C.Mik, *Wykładnia zgodna prawa krajowego z prawem Unii Europejskiej w: Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, red. S.Wronkowska, Kraków 2005, s.163, K.Kowalik-Bańczyk, *Prowspólnotowa wykładnia prawa polskiego*, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 3/2005, s.15 i cyt. tam literatura.

literary i celu dyrektywy". Ale: „*obowiązek ten ograniczają ogólne zasady prawa i nieretroaktywne działanie prawa. Z tego powodu dyrektywa nie może samodzielnie i niezależnie od prawa krajowego przyjętego dla jej implementacji przez państwo członkowskie stanowić podstawy odpowiedzialności karnej lub zaostrzać odpowiedzialność karną osób naruszających jej przepisy*” (§ 12 i 13). Również w sprawie C-60/02 - postępowanie karne przeciwko X,⁵² Trybunał stwierdził w § 61, 63-64, iż „*wykładnia prowsólnotowa nie może prowadzić do powstania lub zwiększenia odpowiedzialności karnej, ponieważ byłoby to sprzeczne z zasadą legalności i nieretroaktywności i naruszałoby art. 7 EKPC*”.

W sprawie Luciano Arcaro⁵³ Trybunał w § 36 uzasadnienia podkreślił, iż: możliwość powoływania się na bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny przepis nieimplementowanej dyrektywy przed sądem krajowym istnieje jedynie wówczas, gdy działa na korzyść jednostek i to wobec każdego państwa członkowskiego, adresata takiej dyrektywy. Wynika z tego, że dyrektywa nie może jako taka wprowadzać obowiązków dla jednostek i przepis dyrektywy nie może być w takim kontekście przeciwko takiej osobie powoływany. Wyklucza to możliwość, by państwo członkowskie mogło ciągnąć korzyści ze swego naruszenia prawa wspólnotowego. W § 37 Trybunał potwierdził znaną już tezę, iż: dyrektywa nie może powodować, sama w sobie i niezależnie od aktu wewnętrznego państwa członkowskiego, przyjętego w wyniku jej wykonania, wprowadzać lub powiększać odpowiedzialności karnej osób, które działają w sposób niezgodny z jej przepisami.

Nieco innej sytuacji dotyczyło niedawno wydane orzeczenie w sprawach połączonych C-387/02, C-391/02 i C-403/02 - postępowania karne przeciwko Silvio Berlusconiemu, Sergio Adelchi, Marcello Dell'Utri oraz innym.⁵⁴ Oskarżeni - jako prezesi lub większościowi udziałowcy spółek, byli oskarżeni o publikowanie sfałszowanych dokumentów spółek. W momencie popełnienia czynu obowiązywały przepisy przewidujące odpowiedzialność karną (choć zawarte były we włoskim kodeksie cywilnym). Jednak w 2002 r. doszło do zmiany przepisów włoskich, inaczej definiującej naruszenie oraz znacznie łagodzącej grożące kary. Pierwotnie obowiązujące przepisy włoskie stanowiły implementację całego szeregu dyrektyw dotyczących prawa spółek. Zmiana przepisów

⁵² C-60/02 - postępowanie karne przeciwko X, Zb. Orz. 2004, s.I-651.

⁵³ C-168/95 - postępowanie karne przeciwko L.Arcaro, Zb. Orz. 1996, s.I-4705.

⁵⁴ C-387/02, C-391/02, C-403/02 - postępowanie karne przeciwko Silvio Berlusconi, Sergio Adelchi, Marcello Dell'Utri i in., Zb. Orz. 2005, s.I-3565, por.: glosa M.Szwarc-Kuczer, „Europejski Przegląd Sądowy”, nr 1/2005, s.34 i nast., glosa E.Dirrig, „Revue Trimestrielle de droit européen”, z. 41, no. 4/2005, s.933 i nast.

spowodowała faktycznie odejście od prawidłowej implementacji w kierunku niezgodnym z wymogami prawa wspólnotowego. Jednak, podobnie jak w prawie polskim, wprowadzenie ustawy względniejszej dla sprawców spowodowało, iż sądy karne powinny być na niej się opierać. Ponieważ pojawiły się wątpliwości co do tego, czy kary wprowadzone przez znowelizowane przepisy włoskie są zgodne z wymogami art. 6 pierwszej dyrektywy o prawie spółek, trzy sądy karne skierowały odrębne pytania prejudycjalne. Trybunał Sprawiedliwości uznał, iż nie ma możliwości, by sąd krajowy mógł w takim przypadku oprzeć się bezpośrednio na dyrektywie i zwiększyć odpowiedzialność karną oskarżonych. Zatem Trybunał dopuścił znaną w państwach członkowskich zasadę retroaktywnego działania przepisów karnych *in mitius*. Nieco odmienne stanowisko przyjął w orzeczeniu C-457/02 Niselli,⁵⁵ w którym, jak się wydaje, pozostawił uznaniu sędziego krajowego to, czy zastosuje on łagodniejsze późniejsze przepisy krajowe, czy surowsze przepisy dyrektywy (i wcześniejsze implementujące je przepisy krajowe).

4. Wpływ prawa wspólnotowego na postępowanie dowodowe⁵⁶

Interesująca może być kwestia, czy przepisy wspólnotowe mogłyby wpływać na możliwość sięgania po niektóre środki dowodowe. Jak wskazuje orzecznictwo Trybunału, próby wykluczenia niektórych środków dowodowych jako niezgodnych z prawem wspólnotowym na ogół kończą się jednak niepowodzeniem.

Orzeczenie wstępne z dnia 16 czerwca 1998 r. wydane w odpowiedzi na pytanie sądu karnego skierowane w postępowaniu karnym przeciwko Johannesowi Martinusowi Lemmensowi⁵⁷ dotyczyło zagadnienia, czy oskarżony może, ze względu na brak notyfikacji do Komisji Europejskiej krajowego przepisu technicznego dotyczącego alkomatów, domagać się wyłączenia środka dowodowego opartego na skorzystaniu z takiego alkomatu. Sąd karny w Maastricht skierował do Trybunału dwa pytania pre-

⁵⁵ C-457/02 – postępowanie karne przeciwko Niselli, Zb. Orz. 2004, s.I-10853. Podobnie: C-304/94 – postępowanie karne przeciwko Tombesi, Zb. Orz. 1997, s.I-3561.

⁵⁶ Wyłącznie w kontekście pierwszego filaru, nie jest poruszana kwestia pomocy prawnej.

⁵⁷ C-226/97 – postępowanie karne przeciwko Johannes Martinus Lemmens, Zb. Orz. 1998, s.I-3711.

judycjalne dotyczące wykładni dyrektywy 83/189/EWG,⁵⁸ w ramach postępowania karnego toczącego się przeciwko panu Lemmens, oskarżonemu o prowadzenie samochodu pod wpływem alkoholu. Prawo holenderskie uznaje za wykroczenie prowadzenie samochodu przy zawartości 220 mg alkoholu na litr wydychanego powietrza. Rozporządzenie o przeprowadzaniu testów na obecność alkoholu z 1987 r. przewiduje, iż aparat do badania ilości alkoholu w oddechu musi zostać zatwierdzony przez ministra sprawiedliwości. Dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie do zgłaszania (notyfikowania) Komisji Europejskiej każdego aktu prawnego zawierającego przepisy techniczne. W sprawie C-194/94 CIA Security International⁵⁹ Trybunał dokonał takiej interpretacji dyrektywy, że niedokonanie obowiązku notyfikacji powoduje, iż krajowe przepisy techniczne stają się bezskuteczne wobec podmiotów prywatnych.

W trakcie postępowania karnego przeciwko panu Lemmens podniósł zarzut, że wyniki z alkomatu nie mogą być przez sąd uwzględnione, ponieważ holenderskie przepisy o alkomatach nie zostały notyfikowane (jak twierdził pan Lemmens, dowiedział się tego z prasy). W związku z tym sąd krajowy powziął wątpliwość, czy oskarżony w postępowaniu karnym może domagać się niestosowania przepisów o alkomatach, w związku z brakiem ich notyfikacji. Dodatkowo sąd zastanawiał się, czy gdyby oskarżony nie podniósł tego zarzutu, miałby być z urzędu zobowiązany do uwzględnienia braku takiej notyfikacji.

Odpowiadając na pytania sądu holenderskiego, Trybunał Sprawiedliwości odrzucił argumenty podnoszone przez rządy holenderski i francuski, iż na dyrektywę nie można się w tym przypadku powołać, bo rzecz dotyczy przepisów wchodzących w zakres prawa karnego.⁶⁰ Trybunał podkreślił, że podstawowym celem dyrektywy jest zagwarantowanie swobodnego przepływu towarów. Notyfikacja służy kontroli przepisów przyjmowanych przez państwa członkowskie po to, by zapewnić rzeczywisty swobodny przepływ towarów. Jednak, jak ETS to wyraźnie powiedział w § 34 uzasadnienia „*w postępowaniach karnych, takich jak postępowanie główne, regulacje stosowane wobec oskarżonego, z jednej strony zakazują i karzą za prowadzenie samochodu pod wpływem alko-*

⁵⁸ Council Directive 83/189/EEC of 28 March 1983 laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations, O.J., L 109, 26.04.1983, s.8.

⁵⁹ Zb. Orz. 1996, I-2201, § 54.

⁶⁰ W sprawie C-13/96 Bic Benelux, Zb. Orz. 1997, s.I-1753, § 19, Trybunał stwierdził, że dyrektywa ma zastosowanie do przepisów technicznych niezależnie od powodów, dla których te przepisy zostały przyjęte.

holu, z drugiej, wymagają od kierowcy wydmuchania powietrza do aparatu przeznaczanego do pomiaru poziomu alkoholu, a wynik tego badania stanowi dowód w postępowaniu karnym. Takie regulacje różnią się od tych, które gdy nie zostaną notyfikowane Komisji zgodnie z dyrektywą, nie są wykonalne (są bezskuteczne) w stosunku do jednostek". Brak notyfikacji regulacji technicznej powoduje, że regulacja taka staje się bezskuteczna w zakresie, w jakim utrudnia lub uniemożliwia korzystanie z produktów lub sprzedaż produktów z nią niezgodnych. Nie powoduje ona jednak bezskuteczności takich przepisów w innych okolicznościach. Korzystanie z alkomatu przez władze publiczne nie może stanowić ograniczenia dla handlu, czego można by uniknąć poprzez notyfikację (§ 36). A zatem brak wymaganej przez dyrektywę notyfikacji nie powoduje bezskuteczności rozporządzenia ministra sprawiedliwości. Na marginesie należy zauważyć, iż Trybunał niestety nie udzielił odpowiedzi na drugie pytanie, które mogłoby dawać odpowiedź na wątpliwości, czy sąd karny winien z urzędu rozważyć możliwość zastosowania prawa wspólnotowego.

Nieco podobnego zagadnienia dotyczyło orzeczenie C-55/93 – postępowanie karne przeciwko J.G.C. Van Schaik.⁶¹ Van Schaik był obywatelem holenderskim prowadzącym działalność gospodarczą w Niemczech. Jego samochód był zarejestrowany w Holandii, ale posiadał niemieckie świadectwo kontroli technicznej. Policja holenderska zakwestionowała brak holenderskiego świadectwa kontroli. W trakcie postępowania karnego pan Van Schaik podniósł zarzut, iż świadectwa kontroli wystawione w innym państwie członkowskim powinny zostać uznane w Holandii, w przeciwnym razie dojdzie bowiem do ograniczenia swobody świadczenia usług (art. 49 TWE). Jednak w odpowiedzi na pytania prejudycjalne skierowane przez sąd holenderski, Trybunał uznał, iż w tym przypadku zachodzi wyjątek od swobodnego przepływu usług – związany z wykonywaniem władzy państwowej. Ponieważ autoryzacja zakładów, które mogą przeprowadzać kontrole techniczne wchodzi w zakres władczych kompetencji państwa, państwo może żądać przeprowadzenia takich kontroli jedynie w autoryzowanych krajowych warsztatach. Jest to również uzasadnione wymogami bezpieczeństwa drogowego.

Oskarżeni w postępowaniach karnych mogą niewątpliwie próbować wykluczyć pewne dowody, powołując się na ich rzekomą sprzeczność z prawem wspólnotowym, jednak przedstawione orzeczenia wskazują na

⁶¹ Zb. Orz. 1994, s.I-4837.

to, iż Trybunał Sprawiedliwości nie uznaje tego rodzaju zarzutów za uzasadnione.

5. Gwarancje procesowe

W kilku orzeczeniach Trybunał Sprawiedliwości odwołując się do ogólnego zakazu dyskryminacji, zawartego w art. 12 TWE, sugerował sądom krajowym konieczność zapewnienia podsądnym również w postępowaniach karnych takich samych gwarancji procesowych, jakie przysługują obywatelom państwa siedziby sądu. Dobrym tego przykładem jest sprawa postępowań karnych przeciwko Horstowi Otto Bickel i Ulrichowi Franz.⁶² Trybunał Sprawiedliwości stwierdził wtedy, iż „*art. 12 TWE zakazuje prawu krajowemu przyznawania uprawnienia do żądania przeprowadzenia postępowania karnego w języku innym niż język urzędowy własnym obywatelom, postępującym się tym językiem i zamieszkującym na określonym obszarze, bez jednoczesnego przyznania tego prawa obywatelowi innego państwa członkowskiego, postępującemu się tym samym językiem i podróżującemu lub przebywającemu w tym samym regionie*”⁶³ (§ 31).

Innego zagadnienia, a mianowicie rozłożenia ciężaru dowodu dotyczyła sprawa pana Vincenta Houben.⁶⁴ Już w orzeczeniu C-117/88 Trend-Moden Textilhandel przeciwko Hauptzollamt Emmerich ETS stwierdził, iż b. art. 9 i 10 TWE nie określają środków dowodowych oraz ciężaru dowodu przy ustalaniu wspólnotowego pochodzenia towarów, pozostawiając to regulacji prawa wtórnego (§ 19). W sprawie Houben belgijski sąd skierował do ETS cały szereg pytań dotyczących wykładni przepisów o towarach „*wprowadzonych do swobodnego obrotu*”, zwłaszcza art. 23 TWE i 24 TWE. Dokładniej, sąd zastanawiał się, jak rozkłada się ciężar dowodu odnośnie do wykazania dopełnienia odpowiednich formalności przy wwozie towaru na terytorium Wspólnoty oraz zapłacenia wszystkich należnych ceł. Pan Houben był przed tym sądem oskarżony o wwiezienie z Niemiec w swoim samochodzie radia stereo wyprodukowanego w Japonii, bez złożenia deklaracji wymaganej przez prawo belgijskie i bez zapłacenia cła od wwozu towaru z państwa trzeciego. Sąd pierwszej instancji w Tongeren stwierdził, że okoliczności te nie zostały dowiedzione i orzeczeniem z 26 listopada 1986 r. uniewinnił pana Houbena. Openbaar Ministerie i

⁶² C-274/96 Postępowanie karne przeciwko Horst Otto Bickel i Ulrich Franz, Zb. Orz. 1998, s.I-7637.

⁶³ Podaje za: W.Czapliński i in., op.cit., s.96.

⁶⁴ C-83/89 Openbaar Ministerie and the Minister for Finance przeciwko Vincent Houben, Zb. Orz. 1990, s.I-1161.

Ministerstwo Finansów odwołały się od tego orzeczenia do Hof van Beroep w Antwerpii, który, celem rozstrzygnięcia sprawy, zawiesił postępowanie i skierował pytania prejudycjalne o to, czy towar, który został przywieziony z państwa trzeciego (nieczłonkowskiego) może zostać uznany za będący „w swobodnym obrocie”, jeżeli został wwieziony do innego państwa członkowskiego, nawet gdy cła importowe nie zostały pobrane w pierwszym państwie członkowskim. W przypadku, gdyby nie można było takich towarów uznać za będące w swobodnym obrocie, jeżeli nie zostały dopełnione wszystkie formalności importowe, czy należy domniemywać, że miały one miejsce, gdy towar znajduje się już na terytorium państwa członkowskiego, czy też należy domniemywać, że te zobowiązania nie zostały wypełnione, chyba że osoba posiadająca towar jest w stanie przedstawić dowód przeciwny?

W odpowiedzi Trybunał Sprawiedliwości przywołał swoje orzeczenie 41/76 Donckerwolcke,⁶⁵ w którym podał definicję „*towaru znajdującego się w swobodnym obrocie*” podnosząc, że dobra takie, pochodzące z państw trzecich, po wejściu do obrotu są traktowane w taki sam sposób jak towary wspólnotowe. Trybunał uznał również, iż przepisy wspólnotowe należy interpretować tak, że w przypadku wwozu towarów na użytek prywatny wystarczająca powinna być deklaracja osoby wwożącej towar, iż towar ten został zgodnie z wymogami wspólnotowymi wprowadzony do swobodnego obrotu. Jednak, jeżeli istnieją obiektywne powody do podejrzeń, że deklaracja taka nie jest prawdziwa, przewoźcy towar może zostać wezwany do przedstawienia „Internal Community transport document”. Podobne stanowisko zajął Trybunał w orzeczeniu dotyczącym postępowania karnego przeciwko panu Eddy Amelynck, belgijskiemu celnikowi i dwudziestu dziewięciu innym osobom,⁶⁶ w którym sąd belgijski skierował pytanie o wykładnię rozporządzenia 222/77 o wspólnotowym dokumencie tranzytowym.

6. Zasady wymierzania kary

Jak podaje M.Delmas-Marty, Trybunałowi Sprawiedliwości zdarzyło się ocenić, czy stosowane kary są proporcjonalne do popełnionego naruszenia (por. orzeczenie Banchemo⁶⁷) lub czy ich charakter (np. kara administracyjna, a nie karna) jest niewystarczający lub nadmierny (por. orzecz-

⁶⁵ 41/76 Donckerwolcke przeciwko Procureur de la République, Zb. Orz. 1976, s.1921.

⁶⁶ C-237/96 Postępowanie karne przeciwko Eddy Amelynck i in., Zb. Orz. 1997, s.I-5103. Chodziło o sprowadzone z Francji ubrania o nieznanym pochodzeniu.

⁶⁷ 387/93 Banchemo, Zb. Orz. 1995, s.I-4663.

nia Donckerwolcke⁶⁸ czy Wurmser⁶⁹) bądź że sama kara miała charakter dyskryminujący (por. orzeczenie Drexl⁷⁰).⁷¹

W orzeczeniu Scanavi⁷² podniesione zostały obie zasady – niedyskryminacji i proporcjonalności. Trybunał Sprawiedliwości ocenił jako nieproporcjonalną karę przewidzianą przez prawo niemieckie za brak zgłoszenia po upływie roku prawa jazdy wydanego w innym państwie członkowskim niemieckim organom administracji, celem wymiany na niemieckie prawo jazdy. Wymóg ten stanowił implementację dyrektywy wspólnotowej. Osoby, które nie dopełniły tego obowiązku były w myśl przepisów niemieckich narażone na surową odpowiedzialność karną (kara pozbawienia wolności lub wysokie grzywny), jakiej nie podlegały osoby obywatelstwa niemieckiego. Trybunał uznał, iż przyjęcie tego rodzaju przepisów powoduje ograniczenie dla swobodnego przepływu osób.⁷³

W sprawie C-348/96 – postępowanie karne przeciwko D.Calfa, obywatelka włoska została zatrzymana przez grecką policję na Krecie i znaleziono u niej narkotyki. Sąd grecki skazał ją na trzy miesiące więzienia oraz deportację z dożywotnim zakazem wjazdu do Grecji. Przed sądem odwoławczym pani Calfa kwestionowała tę drugą karę jako nieproporcjonalną i ograniczającą jej prawo do swobodnego przemieszczania się po terytorium Unii Europejskiej. Sąd odwoławczy skierował pytania prejudycjalne o zgodność tej kary z prawem wspólnotowym (podaję w uproszczeniu). Trybunał Sprawiedliwości uznał, że tego rodzaju kara rzeczywiście stanowiłaby przeszkodę w korzystaniu z traktatowej swobody przepływu osób. Wydalenie z zakazem powrotu do kraju jest nieproporcjonalne zwłaszcza w porównaniu z karami, jakim podlegają obywatele greccy, którzy dopuszczają się podobnego rodzaju czynów.

7. Podsumowanie

Celem opracowania było – poprzez przedstawienie bogatego orzecznictwa Trybunału, wydanego w odpowiedzi na pytania sądów karnych –

⁶⁸ 41/76 Donckerwolcke, Zb. Orz. 1976, s.1921.

⁶⁹ 25/88 Wurmser, Zb. Orz. 1989, s.1105.

⁷⁰ 299/86 Drexl, Zb. Orz. 1988, s.1213.

⁷¹ Wszystkie powoływane przez M.Delmas-Marty, op.cit., s.96-97. Por.: też H.Sevenster, op.cit., s.46.

⁷² C-193/94 Scanavi and Chryssanthakopoulos, Zb. Orz. 1996, s.1-929.

⁷³ G.Costens, J.Pradel, *European Criminal Law*, Haga, Londyn, Nowy Jork 2002, s.510 i nast.

zaprezentowanie znaczenia istnienia wspólnotowego porządku prawnego dla stosowania krajowego prawa karnego. W prawie europejskim brak jest wprost typowych dla prawa karnego norm zawierających znamiona czynów zabronionych i określenie sankcji za dopuszczenie się danego czynu zabronionego. To jednak nie znaczy, że prawo wspólnotowe nie ma znaczenia dla procesu karnego.

W praktyce istotne jest zachęcenie sądów karnych do kierowania pytań prejudycjalnych.⁷⁴ O ile w III filarze, w związku z inercją polskiego ustawodawcy, brak jest w tej chwili możliwości kierowania pytań, to w filarze I jest to jak najbardziej dopuszczalne.

Należy również być przygotowanym na to, iż oskarżeni w postępowaniach karnych coraz częściej podnosić będą – w sposób mniej lub bardziej trafny – zarzuty oparte na prawie wspólnotowym. Istotne będzie wówczas ustalenie, czy w danej sprawie rzeczywiście znajdują zastosowanie przepisy prawa wspólnotowego, sprawdzenie, o jaki akt prawa wspólnotowego chodzi (prawo pierwotne, prawo wtórne) i tego, na ile uzasadnione jest powoływanie się na normy prawa wspólnotowego. Przedstawione orzecznictwo pokazuje, iż sądy karne innych państw członkowskich miały liczne wątpliwości dotyczące tych zagadnień.

Nie można stwierdzić, iż jedynie postępowania o charakterze gospodarczym (celne, podatkowe itp.) będą powodować, iż sędzia sądu karnego winien będzie rozważyć możliwość sięgnięcia do przepisów wspólnotowych. Natomiast granica między pierwszym a trzecim filarem Unii Europejskiej będzie, jak się wydaje, ulegać coraz większemu zatarciu. Wynika to z ostatniego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości,⁷⁵ co tym bardziej unaocznia znaczenie omawianej tematyki.

Abstract

The influence of Community law on the application of national criminal law

⁷⁴ Jak dotychczas jedynie węgierski sąd karny skierował pytanie prejudycjalne do ETS – w sprawie C-328/04 – postępowanie karne przeciwko Attila Vajnai, Trybunał jednak w postanowieniu uznał się za niewłaściwy do udzielenia odpowiedzi.

⁷⁵ S.White, op.cit., s.87. Por.: orzeczenie z 13 września 2005 r. C-176/03 Komisja przeciwko Radzie, Zb. Orz. 2005, s.I-7879 lub orzeczenie C-105/03 – postępowanie karne przeciwko Marii Pupino, Zb. Orz. 2005, s.I-5285.

Criminal law has traditionally been seen as an area beyond the scope of interest of Community law. This belief, however, is not exactly true. It is the principal aim of the article to present different forms of indirect relationships occurring among national criminal law and Community legal system. The analysis of jurisprudence of the European Court of Justice reveals an influence of norms adopted within the first pillar of the European Union upon application of both of particular Member States' material and procedural criminal law. As revealed by judgments issued in response to preliminary questions asked by national criminal courts, this influence takes on various forms, leading to either 'depenalisation', 'decriminalisation' or different interpretation of national criminal rules. Depending on a particular type of norms involved, the scope of the Community law application may be different. For primary law to be applicable in criminal proceedings there must be a cross-border element in factual situation analysed. The so called 'reversed discrimination' can take place. For secondary law, a distinction has to be drawn between norms unifying national laws (in Regulations) and those which only harmonise them (in Directives). Regulations may directly influence the possibility of imposing criminal sanctions, for instance by defining illegal acts prohibited by national law. On the other hand, they can allow acts prohibited by national law, thus 'decriminalising' them. As for Directives, their influence may be manifested in cases of non-implementation or wrong implementation of their norms. Direct application of a Directive's provisions or an interpretation of national norms in accordance with a Directive can neither lead to an increase nor imposition of criminal responsibility, so that a Directive can only be invoked in favour of an accused.